

Profesor Zdzisław Marek w 85 rocznicę urodzin

Professor Zdzisław Marek on the occasion of his 85th birthday

Prof. zw. dr hab. Zdzisław Marek urodził się 19. 11. 1924 roku w Bystrej (woj. śląskie). Studia wyższe odbył w latach 1947-1952 na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego i Akademii Medycznej w Krakowie, gdzie w 1952 roku uzyskał dyplom lekarza. Stopień naukowy doktora medycyny uzyskał w 1962 roku, a stopień naukowy doktora habilitowanego nadała mu Rada Wydziału Akademii Medycznej w Krakowie w 1967 roku.

Tytuł profesora nadzwyczajnego nauk medycznych uzyskał w 1976 roku na mocy uchwały Rady Państwa PRL, a profesora zwyczajnego w 1988 roku. Pracę dydaktyczną rozpoczął jeszcze w czasie studiów w 1950 roku w Akademii Medycznej w Krakowie w Zakładzie Anatomii Patologicznej na stanowisku młodszego asystenta, gdzie pracował do 1952 roku.

W latach 1952-1956 odbył służbę wojskową jako oficer-lekarz, a po zwolnieniu wrócił do pracy naukowo-dydaktycznej w Akademii Medycznej w Katedrze Medycyny Sądowej,

pracując kolejno na stanowiskach: starszego asystenta, adiunkta i docenta etatowego. W 1972 roku powołany został na stanowisko Kierownika Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej Akademii Medycznej w Krakowie i funkcję tę pełnił do 1992 roku. Następne dwa lata, aż do odejścia na emeryturę, pracował na stanowisku profesora etatowego Katedry. Niezależnie od podstawowego zatrudnienia, prof. Z. Marek we wcześniejszych latach równolegle pracował na stanowisku kierownika Poradni Kardiologicznej Zakładu Leczniczo-Zapobiegawczego Huty im. Lenina oraz jako wolontariusz w I Klinice Chorób Wewnętrznych AM w Krakowie, uzyskując także stopień specjalisty II stopnia z zakresu chorób wewnętrznych. Opublikowany do chwili odejścia na emeryturę dorobek naukowy Profesora Marka obejmuje łącznie 335 pozycji: 85 indywidualnych, 250 współautorskich, w tym 92 obcojęzycznych. Są to: monografie, studia i rozprawy, artykuły i komunikaty naukowe, podręczniki, prace informujące o postępach określonej gałęzi wiedzy, kierunkach badawczych, nowych metodach, prace popularno-naukowe.

Dorobek naukowy Profesora ogniskuje się wokół tanatologii, toksykologii i serologii sądowo-lekarskiej, zagadnieniach opiniowania oraz problemach etyczno-deontologicznych. W każdej z tych dziedzin Profesor uzyskał znaczące osiągnięcia.

Po opublikowaniu pierwszych oryginalnych prac dotyczących epidemiologii miażdżycy, nagłych zgonów wieńcowych oraz ostrej niewydolności serca Profesor zwrócił swoją uwagę na korelację poziomu cholesterolu w surowicy z rozwojem miażdżycy, zależność między asymetrią unaczynienia wieńcowego a zawałem i nagłym zgonem. Przy tej okazji sformułował zasady diagnostyki pośmiertnej

i uzasadnił teoretycznie mechanizm nagłego zgonu z powodu „niewydolności elektrycznej” i „niewydolności mocy”. Kolejnym etapem tych badań było przedstawienie we współpracy z fizykiem-hydrodynamicznym modelu powstawania ogniskowego niedokrwienia i zawału mięśnia serca w następstwie przepływu krwi przez odciśnięte tętnice wieńcowe. Wyniki przytoczonych badań i obserwacji w materiale sekcyjnym, łącznie z opracowaniem zasad diagnostyki morfologicznej wczesnych ognisk niedotlenienia, były podstawą koncepcji dwóch typów miażdżycy wieńcowej: zstępującego – związanego z wiekiem i stosunkowo rzadko prowadzącego do nagłego zgonu we wczesnym okresie niedotlenienia ogniskowego oraz wstępującego – dotyczącego przede wszystkim tętnic wieńcowych, tłumaczącego nagłe zgony u młodych ludzi. Prace te, zakrojone na szeroką skalę, dowodzą dużej znajomości tematu, co nie byłoby możliwe bez dobrego przygotowania klinicznego w zakresie kardiologii.

Wyniki tych badań przedstawione zostały na światowym kongresie w Wiedniu i podczas międzynarodowego zjazdu w Heidelbergu, a także w polskich, anglo- i niemieckojęzycznych czasopismach, zjednując autorowi uznanie i stawiając Go w rzędzie znawców zagadnienia, prezentujących oryginalne koncepcje przydatne także w praktyce.

Dalsze zainteresowania kardiologiczne poszły w kierunku badań przyczyn i rozpoznawania nagłych zgonów sercowych u dzieci. Powszechnie uznano słuszność koncepcji wysuniętej przed laty przez Profesora, we współpracy z pediatrą, na temat zapalnej etiologii sprężystego zwłóknienia wsierdza – w owych czasach zaliczanego do nieprawidłowości wrodzonych. W badaniach wrodzonych wad układu krążenia prowadzonych w latach 1961-1962 wysunięto ważny dla praktyki postulat, że drożny przewód tętniczy prowadzi u niemowląt do głębokich zaburzeń hemodynamicznych i dlatego winien być operacyjnie leczony nawet w tak młodym wieku.

W grupie prac z dziedziny toksykologii przedmiotem szczególnych zainteresowań autora była toksykologia etanolu, tlenku węgla i leków. Większość tych prac, podejmowanych z inicjatywy i inspiracji Profesora, wykonana była we współpracy z Kliniką Toksykologiczną, co umożliwiło pełniejsze opracowanie tematów i podniosło praktyczny walor osiągniętych wyników. W zakresie toksykologii alkoholu na podkreślenie zasługują prace wykazujące kar-

diotoksyczność średnich stężeń alkoholu we krwi, zwłaszcza u ludzi młodych. Wykazano, że średnie dawki etanolu usposabiają do nagłego i niespodziewanego zgonu ludzi dotkniętych przewlekłymi chorobami układu krążenia.

Szereg prac dotyczących zatruc alkoholem, lekami i tlenkiem węgla ma aspekt wyraźnie społeczny, porusza bowiem problemy epidemiologiczne i zagrożenia społeczne oraz daje propozycje profilaktyczne. Takie ujęcie zagadnienia stwarza podstawy do lepszego zrozumienia faktu, że medycyna sądowa jest równocześnie medycyną społeczną, zgodnie zresztą z nazewnictwem przyjętym w wielu krajach.

Za całokształt badań epidemiologicznych nad zatruciami w Krakowie, łącznie ze sformułowaniem propozycji profilaktycznych, otrzymał Profesor wraz z dwoma najbliższymi współpracownikami nagrodę Miasta Krakowa za osiągnięcia w dziedzinie nauki i techniki za rok 1984.

W grupie prac serologicznych do oryginalnych osiągnięć naukowych zaliczyć można prace nad układami grupowymi Ag i Gc rozpoczęte przez Profesora w Zakładzie Medycyny Sądowej w Berlinie, a kontynuowane następnie w kraju. Również metoda oznaczania przynależności gatunkowej białek (elektroimmunoprecypitacja) opracowana przez Profesora została następnie wprowadzona w całej Polsce do grupy podstawowych sądowo-lekarskich metod laboratoryjnych.

Prof. Z. Marek, kontynuując tradycje krakowskiej Katedry, zajmował się z prawdziwą pasją problemami etyki i deontologii lekarskiej oraz oceną tzw. błędu lekarskiego. Te oryginalne koncepcje, zamieszczone w licznych opracowaniach, akceptowane były już przez większość medyków sądowych i prawników w Polsce. W chwili obecnej zainteresowanie błędem medycznym eskaluje i zajmuje znacząco większy obszar piśmiennictwa niż w latach 1980-1990 poprzedniego stulecia. Można więc uznać, że prace Profesora w tym zakresie miały w znacznym stopniu charakter pionierski.

Z inicjatywy Profesora Marka otwarto na łamach Przeglądu Lekarskiego nowy rozdział poświęcony etyce i deontologii lekarskiej, zapoczątkowany Jego artykułem na temat powinności lekarza. Jednym z centralnych zainteresowań Profesora była problematyka błędu medycznego, przymusu leczenia i zgody pacjenta na wykonanie zabiegu. Dorobek Profesora Marka w tym zakresie stanowi oryginalny wkład do teorii opiniowania.

Prace z zakresu opiniowania w sprawach uszkodzenia ciała w następstwie urazów w procesie karnym i cywilnym są wynikiem wieloletniego doświadczenia i przemyśleń w tej dziedzinie wiedzy, stanowiąc cenne wskazówki dla praktyki sądowo-lekarskiej.

W pozostałym dorobku na wyróżnienie zasługują prace, które autor sam nazywa „historycznymi”. Dotyczą one badań dziejów Towarzystwa Medycyny Sądowej i Kryminologii, udziału krakowskich medyków sądowych w pracach Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk, dalej badania szczątków Jaremy Wiśniowieckiego, czaszki Jana Kochanowskiego oraz grobów królewskich w Katedrze Wawelskiej i udziału profesorów medycyny sądowej w badaniach historyczno-archeologicznych.

Przez wiele lat Profesor ogłaszał drukiem roczną bibliografię polskich publikacji z zakresu medycyny sądowej i tematyki pokrewnej. Opracowanie to stanowiło cenne źródło informacji dla tych wszystkich, którzy interesują się rozwojem medycyny sądowej po II wojnie światowej oraz historią tej dyscypliny medycznej.

O autorytecie naukowym Profesora świadczy udział w międzynarodowym życiu naukowym. Na 25 ogólnościatowych zjazdach przedstawiał prace własne i kierowanego przez siebie zespołu, w tym na 7 osobiście. Brał czynny udział w 16 zjazdach europejskich towarzystw naukowych i przedstawiał osiągnięcia swoje i zespołu na 45 zjazdach i konferencjach ogólnopolskich. Z licznymi ośrodkami zagranicznymi utrzymywał stały kontakt. Był członkiem Międzynarodowej Akademii Medycyny Sądowej i Medycyny Społecznej, członkiem korespondentem Niemieckiego Towarzystwa Medycyny Prawnej, członkiem Kolegium Redakcyjnego Forensic Science International i wydawnictwa „Inform” w Wichita (USA), członkiem honorowym Czechosłowackiego Towarzystwa Naukowego Purkyniego, członkiem zwyczajnym Polskiej Akademii Medycyny (Warszawa) oraz Polskiej Akademii Wiedzy Seksuologicznej i Więzi Międzyludzkiej (Warszawa).

Pracował ponad 30 lat początkowo jako zastępca redaktora naczelnego a potem jako redaktor naczelny kwartalnika „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii”.

* * *

Działalność dydaktyczną prowadził Profesor od początku zatrudnienia w Akademii Medycznej, wykładając medycynę sądową,

etykę i deontologię lekarską dla studentów Wydziału Lekarskiego, medycynę sądową dla studentów Wydziału Prawa UJ. Regularnie uczestniczył w szkoleniu podyplomowym lekarzy oraz aplikantów sądownictwa i prokuratury, prowadził monograficzne wykłady dla uczestników Podyplomowego Studium Ministerstwa Sprawiedliwości i Prokuratury Generalnej. Zorganizował wojewódzkie zakłady medycyny sądowej w Rzeszowie i w Kielcach będące jednocześnie placówkami dydaktycznymi dla Katedr nauczania klinicznego Akademii Medycznej w Krakowie. Pod kierownictwem Profesora Marka 10 lekarzy uzyskało specjalizację z medycyny sądowej. Recenzował 12 rozpraw doktorskich i 4 habilitacyjne. Był promotorem 10 rozpraw doktorskich i opiekunem 3 rozpraw habilitacyjnych.

W życiu macierzystej Uczelni oraz w środowisku zawodowym Profesor Marek był czynnym pracownikiem. Pełnił liczne funkcje w komisjach Senatu Uczelni. Był pełnomocnikiem Rektora do spraw studenckich obozów naukowych, opiekunem organizacji studenckich, rzecznikiem dyscyplinarnym i wiceprzewodniczącym komisji dyscyplinarnych dla pracowników naukowo-dydaktycznych. Przez 17 lat był członkiem, a w tym przez 5 lat wiceprzewodniczącym, w Senackiej Komisji do spraw rozwoju kadry naukowej, przez jedną kadencję w Senacie Uczelni i przez dwie kadencje w Radzie Wydziału Lekarskiego reprezentował uczelniany związek zawodowy. W latach 1987/88-1989/90 był Prorektorem do Spraw Klinicznych.

Profesor Zdzisław Marek za swoje osiągnięcia naukowe w latach swojej aktywności zawodowej otrzymał wiele nagród naukowych, w tym zespołowych I, II i III stopnia Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej oraz Rektora krakowskiej Akademii Medycznej a także Miasta Krakowa. Odznaczony, w tym między innymi Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Edukacji Narodowej, Złotym Krzyżem Zasługi, Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego, Odznaką 40-lecia Polski Ludowej.

* * *

Po przejściu na emeryturę w roku 1994 Profesor poświęcił dalsze lata na porządkowanie swojego dorobku naukowego, przekazując swoje doświadczenie zawodowe oraz naukowe w kilku książkach o dużym znaczeniu dla opiniowania sądowo-lekarskiego. Realizował także prace w ramach swoich zainteresowań historycznych.

Powstały nowe wydania podręczników z medycyny sądowej z udziałem Profesora, adresowanych do lekarzy i prawników.

Znaczące pozycje w dorobku Profesora, którym poświęcił znaczną część swojego życia zawodowego i później dotyczą problematyki błędu medycznego („Błąd Medyczny” – Krakowskie Wydawnictwo Medyczne, 1999; „Błąd Medyczny – odpowiedzialność etyczno-deontologiczna i prawna lekarza”, Wydawnictwo Medyczne, 2007). Książki zawierają informacje dotyczące zakresu powinności lekarza w świetle obowiązujących i powszechnie akceptowanych norm, istoty błędu medycznego, szereg rad praktycznych postępowania w trudnych przypadkach.

Jubileusz 200-lecia powstania Katedry Medycyny Sądowej w Krakowie w roku 2004 Profesor uczcił następną swoją książką „Wybrane problemy opiniowania sądowo-lekarskiego” (Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków, 2004), którą dedykował twórcom krakowskiej szkoły medycyny sądowej. Tematem tego podręcznika adresowanego do lekarzy i prawników są zasady opiniowania, głównie w przypadkach, które według osobistego doświadczenia autora, najczęściej występowały lub sprawiły największe problemy biegłym oraz sądom. Autor zwraca uwagę na błędy biegłych oraz zasadzki czyhające na prawników korzystających z opinii.

Ostatnia książka „Głośne zdarzenia w świetle medycyny sądowej” (Wydawnictwo Medyczne Kraków, 2009), będąca kontynuacją wydanych wcześniej „Wspomnień medyka sądowego” (Kantor Wydawniczy Zakamycze 1999) wzbudziła żywe zainteresowanie nie tylko środowiska medyczno-sądowego, ale także znacznej części opinii publicznej. Główną uwagę Profesor pragnął poświęcić aspektom sądowo-lekarskim dochodzenia do końcowego wnioskowania i formułowania opinii, zawsze wskazując na miejsce medyka sądowego, jako jednego z ogniw wymiaru sprawiedliwości. Profesor wymienia pięć złotych zasad adresowanych do biegłego medyka sądowego: kto? kogo? kiedy? jak? dlaczego?, spośród których biegły nigdy nie powinien odpowiadać na pytanie kto? i dlaczego? będąc świadomym tego, że jest to obszar zarezerwowany dla prawników. Tymczasem najwięcej zarzutów stawia się biegłym, którzy odmawiają odpowiedzi na te właśnie pytania. Dotyczy to zwłaszcza przypadków, w których wnioski autora mogą wydać się trudne do przyjęcia, ponieważ w kręgach cechujących

się myśleniem życzeniowym nie przekona się tych ludzi, których wyobrażenia nie zgadzają się z faktami – wtedy biada faktom!

* * *

Profesor Marek przez całe dojrzałe życie uprawiał dyscyplinę naukową, określaną mianem „pomostowej” – medycynę sądową, dyscyplinę niezwykle trudną i skomplikowaną, uwikłaną w wielość ocen, wymagającą nie tylko kompetencji, lecz także hartu ducha. Jako biegły sądowy był uznanym naukowcem, powoływanym w sprawach najwyższej rangi. Każdy, kto jako biegły medyk sądowy zetknął się z „oczekiwaniem” tzw. opinii społecznej wie ile kosztuje zachowanie prawa do wyrażenia własnego stanowiska i jak trudno wyrażać niepopularne, sprzeczne z potocznymi oczekiwaniami opinie. Profesor nigdy takim oczekiwaniom nie ulegał, wiedząc, że jeśli opiniodawca uzna za możliwe uwzględnienie racji politycznych w interpretowaniu zdarzeń przyrodniczych, zostanie zepchnięty do roli usłużnego pośrednika, a dyscyplina jaką reprezentuje zostanie zdegradowana do miana paranauki.

Profesor Marek w swoim życiu zawodowym słynął z ostrego języka, dowcipu i odwagi, niezależnie w jakim przebywał gremium. Wygłaszane przez niego sądy, nawet jeśli były kontrowersyjne, stanowiły zawsze pewien probierz, do którego tak jego zwolennicy, jak i adwersarze musieli się odnieść.

W czasie 20-letniego sprawowania funkcji Kierownika Katedry i Zakładu był dobrym szefem. Umiał się cieszyć każdym najdrobniejszym osiągnięciem swoich asystentów. Każdy ze współpracowników, który chciał pracować naukowo nad zagadnieniem rokującym szansę istotnego odkrycia, mógł zawsze liczyć na poparcie i zrozumienie Kierownika Katedry. Także dla każdego, kto zgłaszał się ze swoimi problemami osobistymi lub naukowymi, znajdował czas na zrozumienie i pomoc w rozwikłaniu trudnych spraw życiowych.

Profesor Z. Marek jest znaną postacią w kręgach medyczno-sądowych. Jeszcze dzisiaj, kiedy od 15 lat nie uprawia czynnie medycyny sądowej – tej dyscypliny, z którą związał całe swoje zawodowe życie, jest z nią kojarzony, a jego książki cieszą się zasłużoną popularnością, niezmiennie wzbudzając zachwyt lub/i krytykę. Ale nikt ze współczesnych medyków sądowych nie napisał tyle o opiniowaniu co Profesor. I chwala Mu za to.

Z okazji 85-lecia urodzin Profesora zespół Katedry Medycyny Sądowej uczcił Jego Jubileusz dedykując Mu na zebraniu naukowym Katedry referaty o najnowszych osiągnięciach zespołu:

1. Zastosowanie analizy włosów w wybranych problemach opiniodawczych.
2. Pośmiertne badania obrazowe TK z rekonstrukcją 3D: nowa droga rozwoju klasycznej medycyny sądowej.

Niech urodzinowy tort, życzenia dla Jubilata, kwiaty i upominki pozostaną wyrazem głębokiego szacunku i uznania członków zespołu Katedry Medycyny Sądowej dla swojego Nestora.

opracowała
Małgorzata Kłys